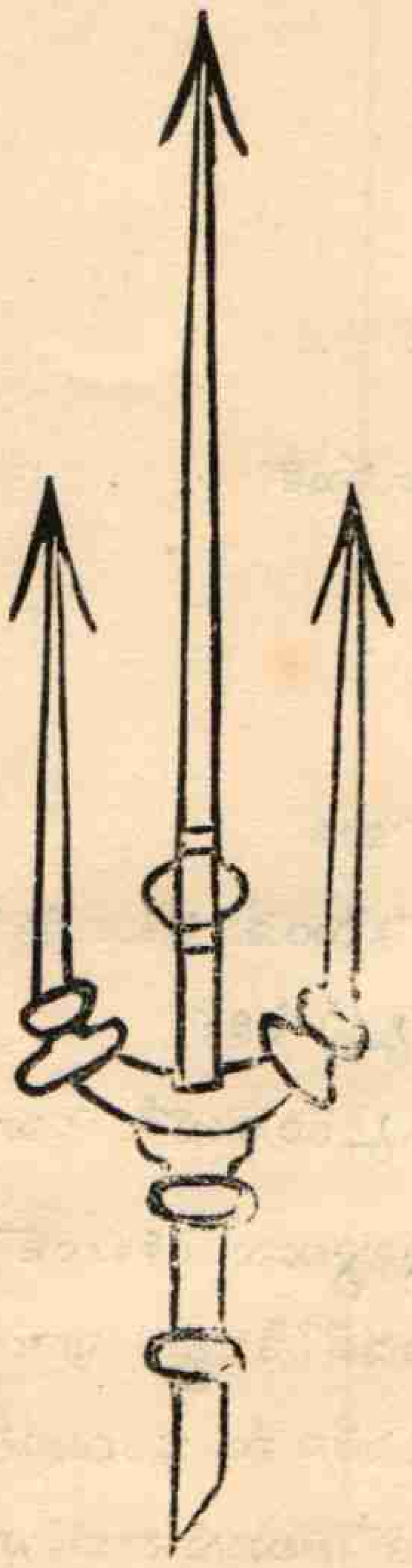

త్రిశూలము

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

'కృతిపతి'

పాత్రలు

పురుషులు :

బిజ్జలుఁడు—రాజు,
బసవేశ్వరుఁడు,
జగదేవుఁడు,
త్రిపురాంతకభట్టు,
అల్లయ్య,
మధుపయ్య,
మడివాలు మాచయ్య,
మల్లయ్య,
కిన్నరబ్రహ్మయ్య,
పరాతయ్య,
దౌవారికుఁడు,
నలుగురు శైవులు,
నలుగురు బ్రాహ్మణులు,
గొల్లబోయలు,
బిజ్జదేవుఁడు,
ఇద్దఱు మంత్రులు.

స్త్రీలు :

నీల, కళియంబ.

నాంది

శ్రీశర్వాణిని జుట్టి నృత్తరచనాశృంగారియై శృంగర
థ్యాశింజానముమువ్వలోఁ బ్రణవనాదం బా వృషస్వామియున్
గాశీనాథుని వంగడంబునను వంకల్ లేని జాబిల్లి నా
గేశున్ దేశహితైకజీవితుని రక్షించున్ ఘృణావీణయై.

దేశోద్ధారక విశ్వదాత బిరుదాధిష్ఠానపీఠంబు స
ర్వాశాపూరణదానకీర్తి విభవారంభప్రియంభావుకం
బీశారాధనలబ్ధసంపదభిరామేచ్ఛావిహారంబు నా
గేశాఖ్యంబగు దీప్తియాంధ్రవిషయంబెల్లన్ బ్రకాశించెడున్.

పస విశ్వదాత చే విడలించెఁగాఁబోలు
నీగ్రంథభాండార మెంత యొప్ప
కూడి దేశోద్ధారకుఁడు దయఁజూచెనో
జాతీయ మయ్యె శాసనసభాళి
పెరిమఁ గాశీనాథవిబుధుఁ డిచ్చెనో యేమొ
కవుల చేతుల ఘులంఘులలు పుట్టె
ప్రథిమ నాగేశ్వరరాయప్రసాదమో
యెల్లసంస్థలు తలలెత్తుకొనియె
నని యెవని కీర్తి తెలుఁగునేలను విపూల
లందు సైతమ్ము పాడుట యయ్యె నేఁడు
నామహామహుఁ గణించునట్టి నంది
పేర్చి నాట్యాత్తసుఖము చేకూర్చుఁగాత.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయోద్యానమ్మహోధి
కారిదత్త కళాప్రపూర్ణోరుబిరుద
దీపితవసంతరుచికం బైఁ దేఁకువగుచు
మత్కృతిపతిత్వ మొకక్రొత్త మగ్గ తేరు.

ఇది పాలకురికిసోమన
విదితకృతి ప్రభాకరుండు వేటూరికొల
మ్ముదివియ చక్కని పీఠిక
పొదిగించి పరిష్కరించెఁబోఁ దెనుఁ గొలయన్.

వేటూరివారి వ్యాఖ్యలును పీఠికలున్ దెనుఁగుంబొలంతికిన్
చేటులురేగు గండవొడిపెట్టిన పూఁతలు నంతయయ్యు వా
రేటికి వట్టి పేదతన మే భజియింతురు నెంతయయ్యు నో
నాటకు నెక్కటో తెలుఁగునాటికి నాఁటికి నాఁటి కక్కటా!

తెలుఁగును బహుమార్గంబుల
వెలిఁగించెడునట్టి దొరలు పిండీకృతశా
టులవోలె బండ లెక్కఁగఁ
గొలనీదును బాతలంచ కొలనులభాతిన్.

ఎలమిఁగూర్చుఁ బరిష్కరయితయుఁ గాశి
నాథనాగేశ్వరబుధుండె నాకృతీశ్వ
రుండు సామరస్యం బిట్లు ప్రోవువడియె
నావిరచితంబయైనది నాటకంబు.

నన్ను నెఱుఁగరో యీ తెల్గునాట మీరు
విశ్వనాథకులాంభోధివిధుని బహువి
చిత్రచిత్రధ్వనిబహువిచ్ఛిత్తిమన్మ
హాకృతిప్రణేత సత్యనారాయణకవి.

ప్రస్తావన

ప్రథమాంకము

[ప్రవేశము: బిజ్జలుఁడు — ప్రదేశము: రాజాంతఃపురము]

బిజ్జ:—

కర్పూరంపుఁ దళుకుల్ వెలార్చు గిరితో నక్కాన్ దీప్తిమన్మూర్తియై
విపులాకాశము నావరించుచుఁ ద్రిధావిర్భూతరోచిశ్ఛటా
కృపమై సత్త్వరజస్తమోవివరణక్రీడాప్రచండంబు తై
లపదేవుం డెటు మాఁచె నేనును ద్రిశూలం బట్టులే చూచితిన్.

(అంతట జగదేవుఁడు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—దళవాయీ! బసవేశ్వరుఁ డెంతదూరము వచ్చెను?

జగ:—ఊరుబయటికి వచ్చెను.

బిజ్జ:—అయ్యయో! అట్లయినచో మనము బయలు దేరిపోవలయును. కల్యాణకటక మంతయును శృంగారించిరా? మండలాధీశ సామంత ప్రధానదండాధినాథ మాతంగ తురగాది పరివారములు సిద్ధముగా నున్నవా? వివిధవాద్యధ్వనులు దివిఁదీటుకొన్నవా? బసవకుమారుని సద్భక్తిశృంగారుని నసదృశాకారుని దత్త్వార్థవిచారుని జంగమవ్యాపారుని సజ్జనాధారుని విమలశివాచారుని ద్రిమలధిక్కారుని నీవు చూచితివా?

జగ:—మహారాజా! నేను వారి దర్శనముచేసితిని.

బిజ్జ:—ఆయన నీ కెట్లు కన్పించెను? పరవశుఁడై యుండెనా? ఆయనయెడ లాయనకుఁ దెలియుచున్నదా? బాలునివలె నున్మత్తునివలెఁ బిశాచమువలె లేఁడు కదా!

జగ:—మహారాజ! ఆయన యట్టిరీతిగను లేఁడు. సర్వమానవులవలె సంభాషించుచు నవ్వుచుఁ జమత్కరించుచు మహారాజువలె ఠీవి నెఱపుచు గంభీరముగఁ జూచుచు మహాభక్తునివలె నడుమనడుమ ప్రత్యగ్భేద ఎట్టి యగుచు నాంతరపరిజ్ఞానసూచిగా మెల్లఁ హసించుచు నున్నాఁడు.

బిజ్జ:—దళవాయీ! నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు కదా! ఈవీరశైవుఁడు నీ ప్రశంసకుఁ బాత్రమగుచున్నాఁడా?

జగ:—ప్రభువులును బ్రాహ్మణమతస్థులే.

బిజ్జ:—నేను బ్రాహ్మణమతస్థుఁడ నైనను శివారాధకుఁడను. వీరశైవము నే నవలంబింపకున్నను బరతత్త్వము శివుఁడనియే నా యభిప్రాయము.

జగ:—ప్రభువులు మతవైషమ్యము లేకుండఁ బాలించుచున్నారు గనుక నేను బ్రాహ్మణుఁడను.

బిజ్జ:—వీరశైవము పరమత సన్నికర్ష మొప్పకొనదు. బసవేశ్వరుఁడు నామతసామ్య మంగీకరించునో, యంగీకరింపఁడో?

జగ:—త్రిభువనమల్లురు మఱి బసవేశ్వరు నేల మంత్రిగాఁ బిలిపించుచుండిరి?

బిజ్జ:—జగదేవా! బలదేవదండనాయకు నెఱుఁగుదువుకదా! ఆ మహాపురుషునియం దభిమానముచేత బసవేశ్వరునకీ మంత్రిపద మర్పించుచుంటిని. బలదేవుఁడు చనిపోయికూడ నా కన్నులయెదుట నున్నాఁడు. ఆయన యుపకారము నా బిడ్డ బిడ్డతరాన నేను మఱచిపోలేను. సర్వరాజ్యమేలిన మంత్రి చనిపోవువేళకు సంస్కారమునకింటఁ జిల్లిగవ్వ లేనిచో నాయననిష్కామప్రవృత్తి యెంత యని చెప్పవలయును? బసవేశ్వరుఁడుకూడ మేనమామ పోలిక యనుకొందును.

జగ:—కాని, మహాప్రభూ!

ఒకఁడు రాజును బ్రజయు నన్యోన్యభక్తి
నలరఁజేసెడు వట్టి రాజ్యాంగ వేత్త
మఱియొకఁడు నూతన విచిత్రమార్గములను
దక్కఁ దారుచు నున్న మతప్రవక్త.

బిజ్జ:—దళవాయీ! రాజ్యాంగమునకు మతమునకు సంబంధము లేదు. వీరశైవుఁడైనంత నే కల్యాణకటక మంతయు వీరశైవముచేయునా? అందఱును మానవులే. అందఱిలోనను జీవుఁ డున్నాఁడు. అందఱకు క్షుత్పిపాస లున్నవి. అందఱకు నాలుబిడ్డ లున్నారు. ఎవ్వఁడును దన మత మితరునిమీఁద బలవంతముగాఁ జొనిపి వానికిఁ బ్రాణోపద్రవము తేరాదు.

జగ:—త్రిభువనమల్లు రట్టే పాలించుచున్నారు.

బిజ్జ:—జగదేవా! ముఖస్తుతి కాదు. నే నేమి పాలించుచున్నాను? మీ పన్నిద్దఱుమంత్రులు పాలించుచున్నారు. ఆ గుణదోషములు నావి కావు. రాజ్యమున నేవైన దోషములు సంప్రాప్తించినచో నాదోషములు నావికావు. అట్టి మిమ్ము నియమించిన దోషమే నాది. మీ రెల్లరు వేదవేదాంగవేత్తలు; నీతిశాస్త్రకోవిదులు; యుద్ధవిద్యానిపుణులు.

జగ:—మహాప్రభూ ! తమకన్న యుద్ధవిద్యానిపుణు లీ రాజ్యమునందు లేరు.

బిజ్జ:—దళవాయీ ! ఖడ్గకళానైపుణ్య మేమి చేయును? ఏదిచేసినను దైవము చేయవలయును. నేనొంటరిగ శయ్యామందిరమున నిదురించుచుంటి ననుకొనుము. అప్పుడు నాయొద్ద ఖడ్గ ముండదు. మాటవరుసకు నీవే ఖడ్గము పుచ్చుకొని నన్నునఱుకవచ్చెదవు. నా యస్త్రకళాకోవిదత్వ మేమగును ?

జగ :— పాపము శాంతించుఁగాక ! ప్రభూ ! యెంతమాట !

బిజ్జ:—దళవాయీ! అదికాదు. నేను తైలపదేవుని సంహారింపలేదా ? నీవు నన్ను సంహారింపవచ్చును. నీవుకాదు, మఱియొకఁ డనుకొనుము.

జగ:—మహాప్రభూ ! పశ్చిమచాళుక్య రాజుల రక్తమునుండి వెచ్చదనము తొలఁగిపోయినది. వారు రాజ్యము నిభాయించుకొనలేకపోయిరి. త్రిభువనమల్లురు తమరు సమయమునకుఁ గలచుర్యవంశదీప్తిఁ బ్రజ్వలింపఁజేసితిరి. లేనిచో నీతెలుఁగు కర్నాటకము బీరువడియుండును.

బిజ్జ:—ఇదిగో ! నేను బయలుదేరుచున్నాను. మీరు పదండు.

(జగదేవుఁడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:— ("కపురంపుఁదళుకు" లిత్యాదిపద్యమును చదువును.)

జగ:—(ప్రవేశించి) మహాప్రభువులు పిలిచినట్లున్నారు.

బిజ్జ:—జగదేవా ! నీ కొక రహస్యము చెప్పెదను.

జగ:—మహాప్రసాదము.

బిజ్జ:—దళవాయీ ! నేను వచ్చుచున్నాను. మండలాధీశ్వరులను సామంతులను గజతురగపదాతులను సిద్ధముగా నుండుమనుము. మహామాత్యుఁడైన బసవేశ్వరుని పోయి తోడితెత్తము.

(పరిక్రమించును.)

(బసవేశ్వరుఁడు, మంత్రులు నెదురువత్తురు.)

బిజ్జ:—(అంజలిపట్టి)

విమలశివాచార త్రిమలధిక్కార
అమిత మహాచార! అచలితధీర
విరహితసంసార ! వీరావతార
పరిహృతాహంకార ! భక్తివిహార
శివభక్తిసార ! విశిష్టప్రకార !
వృజినతరుకుఠార ! విహితోపకార !

బసవేశ్వరుఁడు:—మహారాజా ! మీయాజ్ఞఁబడి వచ్చితిని. ఉపకారము ప్రభువులవలన జరిగినది.

బిజ్జ:— మంత్రిసత్తములారా ! బసవేశ్వరుఁడు కల్యాణకటకవీథులవెంట వచ్చుచుండఁగా నేను చూడకపోతినిగదా ! అప్పుడు వీథు లెట్లున్నవో !

ఒకమంత్రి:—

పుణ్యపణ్యాంగనల్ పురవీథులందు
పుణ్యాత్ము బసవప్రభుని జూచువేడ్క
చూడఁగవచ్చెద సుదతి నే ననుచు
వేడుక చెలుపక వేగ రమ్మనుచు
బసవన్న జూడక పసిలి పోననుచు
ముసుగిడి వేగ రా ముడియక యనుచు

ఇంకొకమంత్రి:—

మానిని బసవన్న మహిమ యిదనుచు
మానుగా భక్తుల మఱి చూత మనుచు
కంటివే బసవయ్య గమలాయతాక్షి
కంటి నే మోక్షమ్ము కంటిగా కనుచు

మూడవమంత్రి:—

వచ్చువారును చూచువారును గట్టి
నిచ్చువారును జూచి యేగెడువారు
పారిపారి తెచ్చి విభూతి వీడ్యంబు
లరుదొంద బసవయ్య కర్పించువారు

నాల్గవమంత్రి:—

అంగనల్ వివిధపుష్పాంజలు లిచ్చి
మంగళారతు లెత్తి మహి మ్రొక్కువారు
స్వస్తి దీర్ఘాయువు శంకర యనుచు
ప్రస్తుతిదీవనల్ పచరించువారు

బిజ్జ:—ఈ నాఁటికినా రాజ్యముసుమంత్రి నిక్షిప్తమైనది. ఇంతటి ప్రజానురంజకుఁడు రాజ్య సర్వకార్య

నిర్వహణము సాగించుచుండఁగా నేను సుఖనిద్ర పోయెదను. జగదేవదండనాయకా! చూచితివా! బలదేవదండనాయకుఁడు బసవేశ్వరుఁడుగా మీ యెదుట సాక్షాత్కరించెను.

జగ:—మహామంత్రికి జగదేవుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కలియుగరుద్ర సత్కరుణాసముద్ర
విలసనభద్ర సద్వినయానిర్నిద్ర

(నమస్కరించును)

తక్కినమంత్రులు:—
విపులక్షమాకార వినయప్రచార
సుపథైకవిస్తార శుద్ధశరీర

(నమస్కరింతురు)

బిజ్జ:—జగదేవా! భువనాశ్రయ మహామంటపమునకు దారి దీయింపుఁడు. తక్కిన మంత్రు లందఱు నెచ్చట ?

జగ:—భువనాశ్రయ మహా మంటపమునందే సామంతమండలాధీశులు, మంత్రిదండనాథులు మహాప్రభువులయు, నమాత్యులయు రాకకై వేచియున్నారు.

(తెరయెత్తఁగా నభిషేకసంభారములతో సభ కనిపించును)

బిజ్జ:—(బసవేశ్వరుని దనప్రక్కనున్న పెద్ద గద్దియమీఁద నెక్కించి వస్త్రాభరణము లిచ్చి)

సకలసామ్రాజ్య పూజ్యస్థితి కెల్ల
ప్రకటింపఁగా నీవు పతి వట్లుగాక
నాయర్థమునకుఁ బ్రాణమునకుఁ బతివి
వేయును నేల నీవే నేను బసవ !

బసవా ! నిన్ను నమ్మితిని.

బస:—

సకలలోకైక రక్షకుఁడగు శివున
కొక నిన్ను రక్షించుటకు నెంతపెద్ద
కావున మాలింగదేవు భక్తులకు
నేవేళ నెఱచుండు మింతియచాలు
నీరాజ్య మేలించు టిది యెంతపెద్ద
నీరధి మేరగా నిన్ను నేలింతు-

(బిజ్జలుఁడు జగదేవునివంకఁ జూచును. జగదేవుఁడు బిజ్జలునివంకఁ జూచును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! ఈ రాజ్యమంతయు నీకుఁ గైవసము చేసితిని. మీ మేనమామయుఁ గల్యాణకటక ప్రతిష్ఠాచార్యుఁడును సర్వమతసామరస్యమహామతియు నైన బలదేవదండనాయకుల మార్గ మవలంబించి మమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయ వేఁడుచున్నాను.

బస:—మహారాజా! సర్వము శివప్రీతిగాఁ జేసెదను. నాకుఁ దృణ మక్కరలేదు. సర్వజగమ్ము ప్రమథమయము. ప్రమథార్పితమైన దంతయు రుద్రార్పితము. లింగధారులే ప్రమథమూర్తులు. శివమయమైన యీ సర్వప్రపంచము శివమయముగాఁ జేసెదను.

మంత్రులు:—కల్యాణకటక రాజ్యవర్ధమానధీవిభవాచార్య! త్రిభువనమల్లప్రసాదపరిలబ్ధమహామాత్య పదవీపదచిహ్నమకుటరత్నపరిశోభిత మస్తకాలంకార ! బసవేశ్వర ! జయము ! జయము !

(తెరలోఁ బెద్దధ్వని.)

జగ:—అమాత్య పట్టాభిషేక సమయజనిత సంతోష కోలాహలము దిక్కులఁ బిక్కటిల్లుచున్నది.

బిజ్జ:—మహామాత్యా! ఇంకఁ దక్కిన సర్వ వ్యవహారములు తామే చూడవలయును. నేఁటికి సభ చాలించితిని.

(జగదేవుఁడు, బిజ్జలుఁడు దక్క నందఱును వెడలిపోదురు.]

బిజ్జ:—జగదేవా ! బసవేశ్వరుఁ డన్నమాట లెట్లున్నవి ?

జగ:—వీరశైవమతావేశముతో నిండి తోలుకాడుచున్నవి.

బిజ్జ:—ఆవాక్యములు మరలఁ జెప్పుము.

జగ:—

కావున మాలింగదేవభక్తులకు
నేవేళ నెఱచుండు మింతియ చాలు,

అని యొకటి.

భక్తులే ప్రమథులు, ప్రమథులే శివుఁడు,

అని మఱియొకటి.

బిజ్జ:— దళవాయీ ! బసవేశ్వరుఁ డేమియు గోప్యముగాఁ జెప్పలేదు. ఈయన వీరశైవులను బైకెక్కించునా యేమి ?

జగ:—అట్లేల చేయును? ఆయన శివావతారము గనుక జగత్తంతయుఁ దనమయముగాఁ జూచెను. రాజనీతికి మతమునకు సంబంధ మేమి ?

బిజ్జ:—జగదేవా! నీవు నేదో దాఁచి మాట్లాడుచుంటివి. మీరు పదండు. నేను గొంత విశ్రాంతితీసికొనవలయును.

(జగదేవుఁడు నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—

మంత్రి నిక్షిప్తమైన సామ్రాజ్య మెల్ల
మంత్రియదుపాజ్ఞలందున మసలుచుండు
దండనాథులు వాని మంత్రంబునందె
బద్ధవిశ్వాసులై చేని పట్టఁబోరు.

మంత్రియైనవాఁడు వట్టి రాజ్యనీతివేత్త కావలయునుగాని వాని కన్యవిషయావేశము కూడదు. మంత్రి కవియైనచో బొక్కసము కవులకు దోఁచిపెట్టును; గాయకుఁడైనచో గాయకులకు గొల్లయిచ్చును; ఒక ప్రబల మత విశ్వాసియైనచోఁ దన్మతానుయాయులకు బొక్కసము చూఱవిడుచును. అతని యభినివేశమునకుఁ బ్రాబల్యము తక్కిన రాజ్యాంగ విషయములయందు దౌర్బల్యము తెచ్చును. బసవేశ్వరుని పాలనము నేట ఱేపట నిర్ణయింపరాదు. సంగమయ్య సాక్షాత్తుగా వచ్చి స్వాగత మొసఁగిన బసవేశ్వరుఁడు తక్కిన యల్పులైన మతావిష్టులవలెఁ బ్రవర్తింపఁడు. కొలఁదిదినములలోననే బసవేశ్వరుని రాజ్యపాలనా నిపుణత్వ మెఱుకపడఁగలదు కదా! సుప్రతిష్ఠితుఁడైన యమాత్యుని దొలఁగించుట దుర్లభము. ఉంచుటయో తొలఁగించుటయో శీఘ్రకాలములో నిర్ణయింపవలయును. శివభక్తులకు వెఱచుచుండవలయుననుట చిత్రము. రాజు శివభక్తులకు వెఱువవలయునా? రాజునకు సర్వప్రజలు వెఱువవలయును; మహామాత్యుఁడుకూడ వెఱువవలయును. ఎవఁడురా అక్కడ?

దౌవారికుఁడు:— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! ఏమిసెలవు?

బిజ్జ:—“తైలపదేవుం డెటు చూచె నేనును ద్రిశూలం బట్టులే చూచితిఁ.”

దౌవా:—చిత్తము.

బిజ్జ:—ఏమిరా! ఇంకను నిచ్చటనే యుంటివా?

దౌవా:—మహాప్రభువుల యాజ్ఞ తెలియలేదు.

బిజ్జ:— పోయి త్రిపురాంతకదేవభట్టారకునిఁ బిలుచుకొనిరమ్మని చెప్పలేదా?

దౌవా:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—శివభక్తు లందఱు ప్రమథులా? సర్వము వారి యర్పితమైనచో శివప్రీతికరమా!

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—త్రిభువనమల్లుఁడు కాలచుర్యుఁడు బిజ్జలుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

త్రిపు:—మహారాజ! స్వస్తి.

బిజ్జ:—ఆర్య! శివభక్తులందఱు ప్రమథులా!

త్రిపు:—అని వీరశైవుల విశ్వాసము. వారికి భక్తియం దున్నంత విశ్వాసము మఱియొకదానియందుండదు. వారు వర్ణవ్యవస్థయందుఁ గర్మలయందు విరోధింతురు. కేవలభక్తి శివైక్యము నాపాదించునని వారి భావము.

బిజ్జ:—జగత్తంతయుఁ గర్మాధీనముకదా!

త్రిపు:—బ్రాహ్మణులు కర్మాధీన మందురు. వీరశైవులు భక్త్యధీనమందురు.

బిజ్జ:—భట్టారకా! బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము గట్టితిమి.

త్రిపు:—ప్రభువుల దయ. మహారాజు దయ చూచినచో నిరుపేదకు నీరాజన మెత్తుదురు.

బిజ్జ:—బలదేవదండనాయకునందు మాకుఁ గల భక్తి యట్లు చేయించినది.

త్రిపు:—బలదేవదండనాయకులు వీరశైవులయ్యు సర్వమతసామరస్యము కలవారు.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరుఁ డచ్చముగా మేనమామను బోలినవాఁడు.

త్రిపు:—చిత్తము.

(అంతట జగదేవుఁడు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకు లింకఁ బోవచ్చును.

(త్రిపురాంతకుఁడు నిష్క్రమించును.)

జగ:—మహారాజా! మహాసభనుండి వెడలినంతనే బసవేశ్వరుఁడు వీరశైవుల సభ చేసెను. ఆసభలోఁ దన యమాత్యత్వ మెట్లు నిర్వర్తింపఁబడునో యని యొక బాస చేసెను. ఆబాస యెట్టిదనఁగా,

శివరాత్రి నిత్యమ్ము చెల్లించు బాస
శివభక్తు లెల్లను శివుఁడను బాస
భక్తుల యొగ్గులు పట్టని బాస
భక్తుల కుల మెత్తి పలుకని బాస
అడిగిన యర్థంబు లెడపని బాస
యేమివేఁడిన నడుగిడ కిచ్చు బాస
కలనైన శివునకు గెలుపీని బాస
గెలుపు భక్తుల కిచ్చి కీడ్పడు బాస
పరసమయంబులఁ బరిమార్చు బాస
పరవాదులను బట్టి భంజించు బాస
హరగణపరతంత్రుఁడై యుండు బాస
హరభక్తు లెట్లన్న నట్లను బాస
భవికి మ్రొక్కని బాస భవికీని బాస
భవబాధలకు నగపడకుండు బాస.

ఇట్టిది. ఇంక భవులైనవారికి బ్రదుకుఁదెరువు లేదు. భవులు శైవులకుఁ గంటఁబడరాదు.

బిజ్జ:—దళవాయీ! నీవును, నేనును భవులము. బసవఁడు శైవుఁడు. రాజును నేను. మంత్రివి నీవు. మన మిద్దఱ మతనికంటఁ బడమా?

జగ:—వారి చర్మచక్షుస్సులు కాదు. జ్ఞాన చక్షుస్సు లనుకొందును.

బిజ్జ:—అయినచో బసవేశ్వరుని బాసలోఁ దప్పు లేదు. మఱియు నింకేమైన విశేషము లున్నవా?

జగ:—బసవేశ్వరునకు మహామాత్యపట్టము దొరకిన దన్నంతనే కటకమున జంగములసంఖ్య యెక్కువైనది. జంగముల మూఁకలో నిసుక వేసిన రాలుట లేదు. కొందఱు (అర్థోక్తి)

బిజ్జ:— ఏదియో చెప్పవచ్చి యాఁగితివి! కొంద ఱేమి?

జగ:—మహాప్రభువులు మన్నింపవలయును.

బిజ్జ:—భయము లేదు. చెప్పుఁడు.

జగ:—మహారాజులు వీరశైవదీక్షఁ బుచ్చుకొందు రని కొంద ఱనుకొనుచున్నారు.

బిజ్జ:—ఎవ రా కొందఱు? నే న ట్లనుకొనుట లేదు. నేను శైవుఁడనే కాని వీరశైవుఁడను గాను. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములకు నేను వ్యతిరేకిని గాదు. నారాజ్యమునఁ దద్విపరీతము జరుగరాదు. కాని, జగదేవా! బసవేశ్వరుని యెదుట నున్నప్పు డా మహామాత్యుని మొగమువంకఁ జూచుచున్నప్పుడు నేను వీరశైవుఁడనే యనుకొంటిని.

జగ—నేను నట్లే యనుకొంటిని.

బిజ్జ:—అందఱు నట్లే యనుకొనిరి. మన యందఱ మాటలు వీరశైవుల కవితాపద్ధతి యగు ద్విపదచ్ఛందమునే యాశ్రయించినవి.

జగ:— బసవేశ్వరుఁ డొక మహాపురుషుఁడు. మహాపురుషుల లక్షణమే యది. వారియెదుట నున్నంతసేపు మఱియెవ్వఁడును నోరు మెదపలేఁడు; స్వతంత్రభావము లూహింపలేఁడు.

బిజ్జ:—జగదేవా! నేను బసవేశ్వరుని మహామాత్యుఁడని, బలదేవదండనాథుల మేనల్లుఁడని గౌరవించుచుంటినే కాని యాయన వీరశైవుఁ డని కాదు; ఆయన యొక యవతారమనియుఁ గాదు.

జగ:—నేను నిన్నటివఱ కట్లే యనుకొంటిని. ఆయనదర్శనముచేత నాయొడలిలోని ప్రతిరక్త బిందువు కళవళపడినది. నా మనస్సుమాత్రము బ్రాహ్మణమతమునే తర్కించి సిద్ధాంతముచేసి విశ్వసించుచున్నది. నా హృదయ మాయనవంకకే లాగుచున్నది.

బిజ్జ:—మంత్రులు పరస్పరము ప్రేమభాజనులై యుండుట మంచిదిగదా!

జగ:—చిత్తము. కాకతిప్రోలునిమీఁద దండయాత్రకై సైన్యసన్నాహము చేయవలసియున్నది. నేను సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—పూర్వచాళుక్యులనుండి చీలి కాకతి ప్రోలుఁడు రాజ్యమేర్పఱచెను. పశ్చిమచాళుక్యులనుండి చీలి నే నేర్పఱచితిని. ప్రోలుఁడు చాళుక్యుల సామంతుఁడు. తైలపదేవుని రాజ్యము నాకుఁ బ్రాప్తించినది. ప్రోలుఁడు నాకు సామంతుఁడు కావలయును. కాని స్వాతంత్ర్య మవలంబించుచున్నాఁడు. జగదేవుఁ డీపనికిఁ జాలినవాఁడు. జగదేవుని సాయములేక కల్యాణకటకము నాకు సిద్ధించెడిది కాదు. శుభముహూర్తమున బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదముతో జగదేవుని సైన్యములతో ననుమకొండకుఁ బంపించెదను. బసవేశ్వరా! నీ రాజనీతి యొక్కటియేగాక నీ మహాశివభక్తికూడ మా కీయుద్ధములో జయముకలిగించుఁగాక. నేనుగూడఁ గ్రమముగా శైవదీక్షఁ బుచ్చుకొందునా? అదిగో త్రిశూలము మఱల

నాకుఁ గన్పించుచున్నది. ఈ త్రిశూలదర్శనమైనప్పు డెల్ల నొకసంహారము జరుగుచునేయున్నది. ప్రోలరాజీ సంహారాగ్ని ముందు శలభాయమానుఁ డగును.

ప్రత్యంతధాత్రి సర్వము నల్లనై క్రమశశ్శ్వేతమై పైకి సాగకొలఁది
సాగిన శిఖరంబు శారదనీరదాచ్ఛము శివవృషకకుత్సదృశ మనుచు
నాపైని తేజోమయాకృతి సత్త్వరజస్తమస్త్రిగుణభాస్వంత మనుచు
మూఁడు వర్ణములతో మూఁడుమండలములై పరివేష సుప్రభాభాజి
వెనుక సర్వనీలాకాశమునకు శైవ [యనుచు
ముద్రవేసినగతి శ్రీసమూహి కాఁగ
లలిని నాకంటికిని ద్రిశూలంబు తోఁచు
తైలపునినాఁటి సంహారవేళఁబోలి.

[తెర]

రెండవ యంకము

[ప్రదేశము: రాజమందిరముముందు. ఇద్దఱు మంత్రులు, నలుగురు పౌరులు.]

ఒకపౌరుఁడు:—అయ్యా! నమస్కారం. వాఁ డెవఁడో చాకలిఁట. శివభక్తుఁడుఁట. దారి నడ్డంవచ్చిన వాళ్లనల్లా చంపేస్తున్నాఁడు.

రెండవవాఁడు:— అయ్యా! తమరు ప్రభువు గారితో చెప్పాలి. ఈదురాగతం యెల్లా మానిపిస్తారో చూడండి. వాఁడు శివభక్తుల గుడ్డలు మోసుకుపోతోంటే యెవఁడూ వాడి కడ్డం రాకూడదఁట. ఆగుడ్డలు యెవళ్లూ తాకకూడదఁట. అడ్డంవచ్చినవాళ్లని చంపేస్తున్నాఁడు. ఇవ్వాళ ఒకణ్ణి చంపేశాఁడు. ఊరంతా గగ్గోలుగా ఉంది. రాజుగారితో చెప్పి యేదో చేయించకపోతే మనుష్యులు బతకలేరు.

ఒకమంత్రి:—వాణ్ణిగురించి మేమూ విన్నాము. ఇవ్వాళ యెవరిని చంపాఁడు?

పౌరు:—అసలు వాఁడు దారివెంట పోతూనే కేకేసుకుంటూపోతాఁడు.

"భవులు-శరణులవస్త్రముల్ సంధిల్లి రేని
ఓసఁ జాపాడుతుఁ జుండో యని..."

గంటకట్టి యూరివెంటఁ దిరుగుతున్నాఁడు. వాఁడి చేతిలో యెప్పుడూ కత్తి వుంటుంది. ఈవుపద్రవం తొలగించే ఉపాయం చూడండి.

మంత్రి:—మహారాజు సభలోఁ గూర్చుండి యున్నారు. అక్కడికి పోదాము రండి.

(తెరయెత్తఁగా బసవేశ్వరుఁడు, జగదేవుఁడు, బిజ్జలుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

మంత్రి:—మహాప్రభూ! ఈ పౌరు లేదో మనవి చేసికొనుటకు వచ్చిరి.

౧ పౌరు:-ప్రభూ! ఎవఁడో చాకలివాఁడట. వాని పేరు మడివాలు మాచయ్య యఁట. వాఁడు శివభక్తుల వస్త్రములు గాని యుదుకఁడఁట. దారివెంటఁ బోవుచో భవులు వాని వస్త్రములు తాఁకినచోఁ జంపివేయుచున్నాఁడు. వాఁ డొక గంట పుచ్చుకొని దానిని మ్రోఁగించుచు 'నా కడ్డమువచ్చినచోఁ జంపెద'. నని యఱచుచు వీథులవెంటఁ బోవును. నేఁ డొక పరదేశి విప్రుఁడు తెలియక దగ్గరగాఁ బోఁగా వానిని సంహరించినాఁడు. ఆశవముతలగూడఁ గన్పించుటలేదు.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! ఇది యేమి యాగడము? నీవు మహామాత్యుఁడ వైతివని చాకలులు మాలలు యథేచ్ఛముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. ఈ భక్తుల ముందిం కెవ్వరును బ్రదుకుటకు వీలులేదా? ముఱికిగుడ్డలుదుకు చాకలి కింత కావరమా? చీరలు ముట్టుకొనినచో ముఱిగిపోవునా? ఊరిలోనివారే యింత యదరిపడిపోఁగాఁ బరదేశి యింక మనయూరు వచ్చి యేమి బ్రతికిపోవును? వాఁడు చాకలియా, రాక్షసుఁడా! జగదేవా! యామికులను బిలిపించి వానిని వెంటనే చంపింపుము.

బసవఁడు:—మహారాజా! "చాకి చాకి యని యేల సందడించెదవు? చాకియే యతఁడు సాక్షాల్లింగమూర్తి. కులజుండు నతఁడె యకులజుండు నతఁడె, కులములేకయు నన్నికులములు నతఁడె. ఆసీలగళు నపరావతారంబు. పరమేశు భక్తుల పరిధానవితతిగాని యొం డుదుకఁడు. వానిని నంటఁగానీఁడు. ఇతరులు ఘట్టించునెడ భక్తుల చీరలు భక్తుల కిచ్చు. జంగమం బడిగిన సమకట్టనిచ్చు. చీరలువైచినవా రడిగినను వారికిఁ దమతమ వస్త్రంబు లిచ్చు. చీరలంటినమాత్రఁ గారించు భక్తుఁ డూరకుండునె చంప కీరుపోయినను. వల గభిమానంబు పొలిపుచ్చుకొనకు."

బిజ్జ:—ఏమీ! అభిమానము పొలిపుచ్చుకొందునా? వాఁడు తప్పకుండఁ జంపునేమి? జగదేవా! నీవును యామికులును బోయి దుర్వారాంధకారనామక మదాంధగంధగజంబుఁ బైకొల్పి వానిని జంపిరండు.

(జగదేవుఁడు, మంత్రులు, పౌరులు నిష్క్రమింతురు.)

బసవఁడు:—మహారాజా! పొరపాటుచేయుచుంటివి. అతఁడు చాకలి కాఁడు. బ్రహ్మదేవుని జడలు

జన్నిదములుగ భిక్షించిన బ్రాహ్మణుఁ డతఁడే. అతఁడే యపవర్గసామ్రాజ్యమును సహజముగఁ బాలించు క్షత్రియుఁడు. దుర్భవకర్మఘటవహిత్రమును భవాంబుధిఁ ద్రిప్పు వైశ్యుఁ డతఁడే. అతఁడే సత్కార్యములను బండించి నూర్చెడు శూద్రుఁడు. వానికిఁ గులము లేదు. అతఁ డజరామరుఁ డయోనిజుఁ డవ్యయుఁడు.

బిజ్జ:—వానిపే రేమి ?

బస:—మడివాలు మాచయ్య.

బిజ్జ:—వాని దేయూరు ?

బస:—హిప్పరిగెగ్రామము. నే నమాత్యుఁడ నైతి నని విని నేను శివభక్తుఁడనని యీయూరు చేరినాఁడు. రాజా ! మాచయ్య సాక్షాత్సంగమయ్య. నేను వానికి భక్తుఁడను.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! నీవు మహామాత్యుఁడవు కదా ! నీవు వాని నాజ్ఞపెట్టలేవా ?

బస:—నే నతని యాజ్ఞలో మెలఁగువాఁడను.

బిజ్జ:—మంత్రియాజ్ఞలోఁ దక్కువారు మెలఁగుదురుగాని తక్కువారి యాజ్ఞలో మంత్రి యుండఁడు.

బస:—పరమేశ్వరునకు మంత్రియు మంత్రికామియు లేదు. మాచయ్య కారణపురుషావతారుఁడు. వానికిని సంగమయ్యకును భేదములేదు.

జగదేవుఁడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా ! రక్షింపుము, రక్షింపుము.

బిజ్జ:—ఏమి జరిగినది ?

జగ:—మేముపోయి యేనుఁగుతో వాని రాక కరిగట్టి నిలచితిమి. వాడు మమ్మల్లంతఁ బొడగని యార్చి బొబ్బిడుచుఁ 'గల్లినాథుని భద్రగజ మొక్క నరుని యేనికదున్నకు నేల పంకించు, మానవుల్ చావక మగుడుఁ డో'యనుచు మమ్ముందఱ నెదుర్కొని గంట మ్రోఁగించి యేనుఁగును దాఁకెను. వాని ఢాకకుఁ దాళలేక యేనుఁ గొత్తిగిల్లెను. మావంతులు పోయి వాని నెదుర్కొనిరి. వాఁడు తనవీపుమీఁద నున్న బట్టలమూటయుఁ జేతిగంటయుఁ జిత్రముగా నాకాశమునం దిరియించి, మావంతులను జంపి యేన్గుతొండము రాదిగిచి త్రోచి యేన్గును నుగ్గునుగ్గుగాఁ బొడిచెను. మాలకు మాంసము, గొడారికిఁ దోలును గాకుండఁ దొలఁగద్రోసెను. పైగా నిట్లనెను: "ఎవఁడు నామీఁద ఏనుఁగు నిట్లుసికొలిపెనో యారాజుక్రొ వ్వడగింతు"నని. నేనొక్కఁడనే తప్పించుకొని తమ కిది మనవిచేయుటకు వచ్చితిని.

బిజ్జ:—ఓహో! జగదేవా! కాకతిప్రోలునిమీఁదికి దండయాత్రకుఁ బోయెడు మొనగాఁడవు. వానిమీఁదికిఁ దక్కిన మంత్రులను బంపెదను.

బసవఁడు:—మహాప్రభూ ! మంత్రుల నందఱను వాఁడు చంపును. మన మిర్వురము పోదము.

బిజ్జ:—సరే నడువుఁడు.

(పరిక్రమింతురు.)

బస:—మహాప్రభూ! తమరి కిరువదాండారి కథయు, బావూరి బ్రహ్మయ్యగారికథయుఁ జెప్పితిని గదా ! మహాభక్తుల లక్షణము లట్లేయుండును. మాచయ్య నన్ను లెక్కచేయఁడు. శివభక్తులుగాని తమరన్నచో నసలు లెక్కసేయఁడు. హరుఁడు శరభావతారమెత్తినగతి విజృంభించు నతనిముందు మన సైన్యములు, మనశక్తులు ఆఁగవు.

బిజ్జ:—అయినచో మఱి యేమిచేయుమందురు?

బస:—అతఁడు పరమేశ్వరుఁడే కాకున్న బట్టల మూటయు, గంటయు నాకాశమునం దిరియింపఁగలఁడా! మనుజుని తలఁ గొట్టినచో నేలఁ బడదా! ఏనుఁగు తోలు మాంసములు కన్పింపకుండ నెవఁడైనఁ జంపఁగలఁడా? మన మతనిఁ బోయి శరణుచొత్తము. ధూర్తులమై పోయినచో నతఁడు మనలనుగూడఁ జంపును.

జగ:—బసవేశ్వరా! అతఁడు మహాభక్తుఁడే కావచ్చును. లోకదృష్టికిఁ జాకలిగదా! త్రిభువనమల్లదేవుఁ డాయనను శరణుచొఁఱరాదు.

బస:—జగదేవా! మంచిమాట చెప్పితివి. రాజట్లు చేయఁవలదు. అచ్చట బండారి బసవయ్యగారుందురు. ఆయన మాచయ్యగారి భక్తుఁడు. ఆతనితోఁ జెప్పించెదము.

(తెరయెత్తఁగా మాచయ్యయు, నాతనికి సాష్టాంగనమస్కారము చేయుచున్న బండారి బసవయ్యయుఁ గన్పింతురు.)

బసవేశ్వరుఁడు:— మాచయ్యగారూ ! క్షమించాలి. పక్షిమీఁదఁ బాశుపతం తొడుగుతారా? ఈ రా జనఁగా యెంత? ఈ రేడులోకాల్లో నీ కెదు రెవఁడు? ఈతప్పు క్షమించాలి.

మాచయ్య:—ఏతప్పు క్షమించాలి? నీవు చేసిన తప్పా, నీరాజు చేసిన తప్పా? నాలుగులక్షల అరవైవేల గీతాలు వ్రాశాననా నీ కహంకారము? నీయంత సంగీత పాటకుఁడు లేఁడనా నీపొగరు? ఓరి అవినీతుఁడా! కల్లినాథుఁడు నీతప్పును క్షమిస్తాఁడా? నీవు వ్రాసిన ఆ పాడు గీతం విని నేను శివశివాయని చెవులు మూసుకొన్నా నే. నీవు కుబేరుఁడివిరా! శివభక్తులందఱూ నీకు యాచకులా? గొప్పమంత్రి వైనావు. అధముఁడా! అడిగేవారు లేక యిట్లా బడగవైపోయినావు. అటువంటి యాచకుల్ని చూస్తున్నా గాని యిట్లాంటి యాచకుల్ని చూడటం లేదు.

బస:—మాచయ్యా, క్షమించు, క్షమించు.

ఆక్రాంతసంతతాహంకారనిరతు
నక్రమాలాపు నిర్వక్రాపరాధు
నూర్జితక్రోధు వివర్జితసత్యు
దుర్జనాచారు ననిర్జితకాము
నజ్ఞానపుంజమ్ము నపగతశౌచు
విజ్ఞానహీను వివేకవిదూరు
నిర్భాగ్యచూడామణిని భక్తిరహితు
దుర్భావకు నవినీతుని నన్ను నింక
గాచి రక్షింపవే కారుణ్యపాత్ర
యేచిన మద్గర్వ మెల్ల మాయించి.

ప్రభూ! సంగమేశ్వరా! నాల్గులక్షల యఱువది వేల గీతముల గర్వముచే నాతల తిరిగిపోయినది.

మాచయ్య:—ఓరీ బసవా! యాచకులగు శివ భక్తులకు నీ విచ్చు నేనికలు దున్నలు. నీవిచ్చు గుఱ్ఱములు గాడిదలు. నీ విచ్చు నగ్రహారములు పచ్చమన్ను. ఛీ ఛీ నీమొగము నేను జూడను.

బిజ్జలుఁడు:—(సాష్టాంగపడి) మాచయ్యా! రక్షించు! రక్షించు! నీవే పరమేశ్వరుఁడివి. నీవు శివుఁడవని తెలుసుకోలేక మోసపోయాను. బసవేశ్వరుఁడు నీకు నిజమైన భక్తుఁడు. ఆయన్నీ నన్నూ నీవు రక్షించాలి. భక్తుల్ని దైవం రక్షించకపోతే మఱెవరు రక్షిస్తారు?

మాచయ్య:—రాజా! లే! లే! బసవఁడు మా ముద్దుబిడ్డ. వాణ్ణి మే మేమి చేస్తాము? బసవా! సేద దేరవోయి, సేద దేరు.

బస:—

నీమహత్త్వము చూడ నే నెంతవాఁడ
ధీమణి సంగయ్య, దేవ! మాచయ్య
నీవు శంకరుఁడవు నేను గింకరుఁడ
నీవు నిర్మలుఁడవు నేను దుర్మలుఁడ
నీవు విజ్ఞానివి నే నవిజ్ఞాని
నీ వమృతాంగుండ వే విషాంగుండ
స్వామి త్రైలోక్యచూడామణి వీవు
భూమి నిర్భాగ్యచూడామణి నేను.

మాచ:—బసవా! బసవా! నీ వెవ్వరు, నే నెవ్వరు? నేను వట్టి చాకలివాఁడను. నీవూ మా సంగమయ్యా దేవుళ్లు. నేను శివభక్తుల కాలిదుమ్మును. రాజా! నీయేనుఁగులూ మావతులూ చచ్చిపోలేదు. ఆ బ్రాహ్మఁడూ చావలేదు. వాళ్లను నే బ్రతికిస్తాను. మీరు పదండి. మీ వెంటనే వాళ్లూ వస్తారు.

(మాచయ్య నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! మీరేమి తప్పుచేశారు?

బస:—నే నొక గీతం వ్రాశాను. అందులో అహంకారం చూపించాను. నే నర్థార్థికల్పశాఖి నని, యాచకులందరికీ అడిగినదల్లా యిస్తానని అహంకారంగా వ్రాశాను. మాచయ్యగారు నాకు తగినశిక్ష చేశాఁడు.

జగ:—మహాప్రభూ! అదిగో మావంతులతో దుర్వారాంధకారమత్తగజము వచ్చుచున్నది. ఆ పరదేశివిప్రుఁడుకూడ ద్రుళ్లిసలాడుచుఁ గేకిసలు కొట్టుచుఁ బోవుచున్నాఁడు.

బిజ్జ:—జగదేవా! ఏనుఁగును గొట్టములోఁ గట్టివేయు మనుము. నే నంతఃపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. మీ రందఱు మీమీపనులమీఁదఁ బొండు.

(మంత్రులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

బిజ్జ:— నామనస్సు వీరశైవముఖముగాఁ దిరుగుచున్నది.

నీలలోచన:—(ప్రవేశించును.)

శివ నీ యడుగులు తేవే చివురాకులఁ బూజించెద
తవిలి బూజు పట్టకుండ గవు సెన వేసెద వానికి శివ॥
శివ నీ జడ లిటు తేవే పువులు దవనమును పెట్టెద
గవిసి మంచు కప్పకుండఁ గై జతలోపలఁ బొదిగెద శివ॥
శివ నీ పాపనగలు తేవే చిచ్చికొట్టి జోకొట్టెద
నవియఁజేయు విసములపై నమృతము నవ్వులు చిలికెద శివ॥
శివ కట్టు కళాసము తేవే తవిలిన దుమ్మును దులిపెద
తొవలబావికాడ నుదికి తొగరువన్నె తెప్పించెద శివ॥
శివ నీ గొంతుక దేవే తవిలి వలుపు తుడిచివేతు
పువుబూదియ పట్టించెద శివనేత్రము కట్టించెద శివ॥

బిజ్జ:—చెల్లీ ! ఈపాట యెక్కడ నేర్చావు ?

నీల:—నేనే పాడుతున్నాను.

బిజ్జ:—నీవు కవివా యేమిటి ?

నీల:—నేను గాదు కవిని. శివుఁడు కవి.

బిజ్జ:—అంటే ?

నీల:—నాలో ఆయన నుండి పాడిస్తున్నాఁడన్న మాట.

బిజ్జ:—అటువంటిపాట నీవు వ్రాయలేవు.

నీల:—ఎందుకు వ్రాయలేను ? బసవఁడు—

బిజ్జ:—బసవఁ డెవరు ?

నీల:—పెద్దమంత్రి బసవేశ్వరుఁడు.

బిజ్జ:—ఆయన నీకు బసవఁడా ?

నీల:—బసవఁడు కాదు, బసివిగాఁడు. వాఁడు నాలుగులక్షల అరవై వేల పాటలు వ్రాశాఁడఁట సంగమయ్యమీఁద. ఆ సంగమయ్య మాశివయ్యకన్న యెక్కువవాఁడా ?

పాట:—

శివా ! నీవా ! సంగమయ్యా యెవరెక్కువా ?
యెవరెక్కువయ్యా ? శివా
యెవరెక్కువయ్యా ! సంగమయ్యా !
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివయ్యకుం బలె జడలున్నవా ?
జడలపై సురమడుగు తోడుకాడునా ?
మడుగు ఒడ్డున చందమామున్నదా ?
మాకు వెన్నెలలు ఒళ్లంతాను బూదల్లె ప్రాకున్నదా ?
శివా ! నీ వెక్కువా ! సంగమ య్యెక్కువా ?
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునివలె పులితో లున్నదా ?
తోలుపై జిలుగారు మచ్చున్నదా ?
మచ్చమచ్చకు మధ్య మణగియుండిన నెమ్మికను లున్నవా?
కనులలో బంగారుకాం తున్నదా ?
కాంతిలో జిలుగారు కై పున్నదా ?
కైపుతో వడిదుడుకుగా నన్ను నాడించు కాపున్నదా !
శివా ! నీ వెక్కువా సంగమ య్యెక్కువా ?
అలా సంగమయ్యకు ఇలా శివునకుం బలె యెక్క యెద్దు
యెద్దుపై బంగారుజీ నున్నదా ? [న్నదా ?
జీనుపై నందాలగా రున్నదా ?
గౌరుకన్నులలోని కలకలల తలతలల కమ్మదన మున్నదా,
సంగమయ్యా ! నీకు ! సంగమయ్యా !

బిజ్జ:—నీలా ! అమ్మా ! బసవని నెప్పుడైన చూశావా ?

నీల:—చూశానా ? మే మెప్పుడూ కలిసే వుంటాంగా !

బిజ్జ:—ఇప్పు డేఁడీ !

నీల:—ఉన్నాఁడులే, నీకు తెలియదు.

బిజ్జ:—నీవు పిచ్చిదాన వైపోతున్నావు.

నీల:—నీ కిష్టంలేకపోతే వెళ్లిపోతున్నాను లే.

బిజ్జ:—కాదు, కాదు, వెళ్లవద్దు. వెళ్లవద్దు, ఇంకోపాట పాడు.

నీల:—అన్నా ! నా కేమిపాటలు వచ్చు ?

బిజ్జ:—ఇప్పుడు రెండుపాటలు పాడావుకదా !

నీల:—నేను పాడలేదే.

బిజ్జ:—అయితే వెళ్లు.

నీల:—(పోవుచు)

శివుని మెత్తగొంతుకెల్ల చేదువిసము కందించునో
శివుని బెడగునాడలు పట్టి చిలువనగలు నొరిపించునో
యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదును — శివుని.
పైని గంగ తండ్రి కెంత బరువుచేసి యలయించునో
పూని చందమామ తాను మోయరాక బరువౌనో
యేమిసేతు నేమిసేతు నిల్ల శివుని కేమాదునో — శివుని

(నిష్క్రమించును.)

బిజ్జ:—ఆహా ! ఈబిడ్డ మహాభక్తురాలగుచున్నది. తన భక్తి తనకుఁ దెలియుట లేదు. బసవేశ్వరున కీపిల్లసంగతి తెలియదు. తెలిసినచో నేమి సేయునో ! జగమ్ము కర్మప్రధాన మని లోకము వంచింపఁబడుచున్నది. భక్తిలో నున్న పారవశ్యము మోక్షమే. మోక్షమునకును దానికిని భేదము లేదు.

(త్రిపురాంతకభట్టు ప్రవేశించును.)

బిజ్జ:—భట్టారకా ! మాచయ్యకథ విన్నారా ?

త్రిపు:—వింటిని. మీయుద్దేశ్య మేమి ?

బిజ్జ:—అతఁడు శివావతారము.

త్రిపు:—మహాప్రభూ ! భక్తి వేఱు. భక్తి విషయమైన శివుఁడు వేఱు. వాఁడు శివభక్తుఁడు కావచ్చుఁగాని శివుఁడు కాఁడు.

బిజ్జ:—శివునకు శివభక్తునకు భేదము లేదు.

త్రిపు:—ప్రభూ! బసవేశ్వరుని మతము మీకు రుచించుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

బిజ్జ:—నేను గ్రుడ్డిగా నవలంబించుట లేదు.

త్రిపు:—నేను సెలవుతీసికొందును.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో ధ్వని.)

బిజ్జ:—జగదేవుఁడు దండయాత్రకు బయలు దేరుచున్న ట్లున్నది. జగదేవుని బంపించకముందు బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము పొందవలయును.

జగదేవుఁడు:-(ప్రవేశించి) మహారాజా! సర్వము సన్నద్ధమైనది. ప్రభువుల యనుజ్ఞయే యాలస్యము.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరునకుఁ గబురంపించవలయును.

జగ:—వారిదే వచ్చుచున్నారు.

(అంతట బసవేశ్వరుఁడును, మంత్రులును బ్రవేశింతురు)

బిజ్జ:—మహామాత్యా! నమస్కారము. జగదేవుని యుద్ధమునందు గెలుచునట్లు మీ రాశీర్వదింపవలయును.

నీశివభక్తి కారణము నేలకు నాకును నీప్రసాదకే
ఖాళమిళంబులై యడఁగుఁ గష్టములెల్ల భవాబ్ధిపోత! నా
యాశలనెల్ల నీబుజమునందునఁ బెట్టితిఁ దేల్చు ముంచు నీ
వే శరణంటి సద్గుణనిధీ! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

బస:—మహారాజా! శివుని దయచేతఁగాక మన మెవరిచేత నేమగును? అతఁడు మనల గెలిపింపఁ దలఁచినచో గెలిపించును; ఓడింపఁ దలఁచినచో నోడించును.

జగ:—బసవేశ్వరా! అట్లు కాదు. నీనోట నాశీర్వాద మొక్కఁడు వచ్చెనేని మా కది చాలును. మేము జగములెల్ల గెలిచెదము. స్వామీ! నీమాట మీఁద జగములు నిలువక యెట్లు తప్పించుకొని పోఁగలవు? నీవే సంగమేశ్వరస్వామివి. నీవే బసవేశ్వరుఁడవు.

బస:—జగదేవా! నే నమాత్యుఁడను; రాజనీతివేత్తను. శివునియందు నాకుఁ గొంతభక్తి కలదు. నామాటకుఁ బ్రపంచములు నిలుచునా!

బిజ్జ:—బసవా! పరాఙ్ముఖుఁడవు గాకుము. కాకతీయులు చాళుక్యులకు సామంతులు. చాళుక్యవంశమే నేఁడు కాలచుర్యవంశమైనది. అందుచేత మనకును వారు సామంతులు గాకతప్పదు.

జగ:—నీదయచేత మేము రిపుల గెలువఁజూచుచుంటిమి. మీరు మమ్మాశీర్వదింపకతప్పదు.

బస:—జగదేవా! శివుని దయ యున్నచో గెలుతువుగాక, పొమ్ము. విభూతి సర్వరక్షగా భావింపుము. లింగధారణములేక శివభక్తుఁడు కాఁడు. నీవు భవివి. శివుఁడు ని న్నెంత చూచిన నంత చూచును.

బిజ్జ:—బసవేశ్వరా! జగదేవుఁ డిదివఱకు గెలిచిన యుద్ధము లన్నియు భవిగానే గెలిచెను. నీ యాశీర్వాద మున్నచో దీనినిగూడ భవిగానే గెలుచును.

బస:—నాయాశీర్వాదము వచ్చినది.

(అందఱును బరిక్రమింతురు.)

బిజ్జ:—జగదేవా! గెలిచిరమ్ము, పొమ్ము. బసవేశ్వరుని యాశీర్వాదము వచ్చినది. ప్రోలునకు బుద్ధిచెప్పి రమ్ము.

మా సామంతుఁడు గాగ నుండక నిలింపజ్యేష్ఠుఁడైనన్ రణ
వ్యాసంగంబున నిల్వలేఁడు జగదేవా! నీభుజప్రౌఢి స
ర్వాశానేకపకుంభపాటనకళావ్యాపారపారీణతా
భ్యాసం బైనది గెల్వరా! ప్రళయమార్తాండప్రతాపార్చిచే.
అదిగో త్రిశూలమ్ము వియ
త్పద మెల్లను నావరించె ప్రళయానేహోఽం
బుదమాలాక్రాంతిఁ జెడిన
చిదుకుల యాతపములట్లు చెడు రిపుబలముల్.
మా బసవేశ్వరుం డిల కమాత్యుఁడుగా నెపుడయ్యె నప్పుడే
మా బవరంబులన్ గెలుపు మాట, రిపుల్ వినమచ్చిరుల్ మదా
జ్ఞాబధిరత్వ మేచి యనిఁ జత్తురు కాలమరీప్రభాచ్ఛటన్
గూబలబోలె దాగుకొన గూళ్లులు లేక చరింతు రెల్లెడన్.

(తెర.)